

Digitales Brandenburg

hosted by Universitätsbibliothek Potsdam

**Le-toldot ha-ḳaṭegoryah shel isure "‘ovadin de-ḥol"
be-Shabat ve-yo[m] ṭ[ov] ve-yiḥusah la-ḳaṭegoryah shel
isure ha-"shevut"**

Ḳosman, Admi’el
לאימדא, נמסוק

Ramat-Gan, February, 1993

אתלימ אשווא"ו "אתוליז" "החרט" "לוחד ידבוע" סיחנומב שומישה"

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-8401

השימוש במונחים "עובדין דחול" "טרחה" "זילותא" ו"אושא מילתא"

תפיסת המונח "עובדין דחול" אצל רבים מן הראשונים, ובעקבותיהם האחרונים, מתאפיינת באמורפיות רבה. אין הם מבחינים בין המונחים "עובדין דחול", "טרחה", "זילותא דשבת (או יו"ט)" ו"אושא מילתא". כך אתה רואה כבר אצל רש"י, בנוגע לאיסור שבמשנת ביצה ג', ג' להביא מן השדה את הבשר שנשחט במוט ובמוטה, הוא מנמק (ביצה כ"ה, א' בד"ה "יביאנה"):

"בשני בני אדם, משום דאושא מילתא היא, ומזלזל ביום טוב".

ובנוגע לאיסור הסומא לצאת במקלו, המופיע בברייתא שם כ"ה, ב' הוא מנמק: "אין הסומא יוצא במקלו - דהוי דרך חול, ואיכא זילותא דיום טוב".

ובהמשך שם בד"ה "אלונקי" הוא מבאר כי האוסר לצאת באלונקי טעמו הוא משום "דמתחזי דרך חול ופרהסיא".

וכך לגבי השאלה אם מותר להראות סכין לחכם ביו"ט, שם, כ"ח, ב' הוא מסביר את צדדי הספק:

"מי מחזי כעובדא דחול, דאושא מילתא שדעתו למכור באטליז, או לא מחזי".¹

יכול היה להווצר הרושם, מדבריו המקובצים הללו של רש"י, כאילו הוא רואה את האיסורים הכלולים תחת קטגוריה זאת (שיש לה שמות שונים, כפי שאנו רואים, בדבריו), כאיסורים הנוגעים לפעולות סקולאריות (או העלולות להראות כך = "מחזי") ברשות הרבים ובמקומות של פרהסיא דוקא.² המונח "טרחה" לפי זה יהיה שונה מכל שאר המונחים, ויוכל לשמש אותו גם כדי לנמק טעמים של איסורים שאין בהם שום צד של פרהסיא.

ואכן, בדרך זו הלכו בעלי התוספות בביצה כ"ט, ב' בד"ה "המביא".³ להבנת בעלי התוספות שם, הסבורים כי "טרחה" הינה קטגוריה שונה של איסורים הקיימים בין בפרהסיא ובין בצינעה, אין מובנת לגמרי החלוקה בין יו"ט לשבת. מדוע היא עלינו לומר כי בשבת דוקא יש לאסור פעולות אלו משום טרחה, וביום טוב נתירם?⁴

ברם, בניגוד לדברי בעלי התוס', דוקא אי ההבחנה בין המונחים הללו היא שמשמשת כלי פרשני לדברי הרמב"ם בידי רבים.

1 וראה דברי רש"י שבת י"ח, א', ד"ה "שיטחנו", בענין השמעת קול, ודברי הריטב"א שם, ראה לעיל עמ' 15 הע' 74.

2 וראה לעיל עמ' 185-188, ועמ' 172 הע' 308 (דברי החת"ס שם).

3 ראה לעיל עמ' 185.

4 ראה דבריהם שם: "...אבל הכא מיירי ביו"ט משום טרחה יתירה לא קפינא, אלא משום דמחזי כעובדי דחול" וכו'. ומ"ש בעמ' 185-188.

5 עמ' 88.

ולדוגמה, בנוגע לפסק הרמב"ם הנ"ל⁵ בענין ביקוע העצים (יום טוב ג', י'), מובא בפסקי הרא"ש לביצה סימן ד', כי טעם האיסור לבקע בקרדום "שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול", הוא מפני "שיכול לבשל ולאפות בהם (= בעצים) בלא ביקוע, טרחה שלא לצורך הוא ואב מלאכה (= כלומר, אין להתיר פעולה זאת שלא לצורך, מפני שהיא אב מלאכה, והותרה אך ורק לצורך), כדאמר בפרק כלל גדול (שבת, ע"ד, ב') האי מאן דסלית סילתא חייב משום טוחן". והרא"ש מוסיף:

"זקצת משמע כן מדברי הרמב"ם" וכו'.

ואכן ראינו לעיל כי הרע"א סומך משוה בתשובתו את דברי הרמב"ם עם דברי הרא"ש⁶. כך גם כותב הר"י קארו ב"בית יוסף" או"ח, סימן שכ"ח,⁷ המיחס לרמב"ם את הדעה שהעלאת גידים אזנים והעלאת אונקלי בשבת אסורים משום "עובדין דחול" אם אין בדבר צער כי פעולת איסור זאת היא משום "דאיכא טורח והוי כעובדין דחול".

כך גם בנוגע לדברי הרמב"ם שם ה', ח' בענין האיסור לשגר לחבירו ביו"ט בהמות או יינות ביד שלושה בני אדם ההולכים בשורה אחת.⁸ הרמב"ם מסיים הלכה זו במילים: "...הרי זה אסור שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול". ובפירושו של רש"י לברייתא בבבלי ביצה י"ד, ב':⁹ "(ובלבד ש)לא יעשו בשורה - לא ישלח הדורן ע"י אנשים הרבה דאוושא מלתא ונראים כמוליכים למכור בשוק".

ובסיכומו של הרש"י מלאדי בשולחן ערוך הרב, או"ח, סימן תקט"ז, סעיף ו', אתה מוצא ערבוב של שני הניסוחים שלפנינו:

"כל דבר שמותר לשלוח ביו"ט לא ישלחנו בשורה... שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול,

משום זלזול יום טוב" וכו'.¹⁰

אמנם יש להעיר כי בהלכות שבת אנו מוצאים שלא תמיד ניכרת בהלכה - כפי שהיא מעוצבת בספרי האחרונים המסכמים - השפעה של אותם מקורות בפסקי הרמב"ם בהם נעשה שימוש במשפטי "כדשע"ב".¹¹ כך גם בנוגע ליו"ט ה', ה', בענין הורדת פירות מן הגג ביו"ט. בשו"ע, או"ח, סימן תקכ"א,

6 עמ' 103. והשוה לדברי המרדכי בשם אבי העזרי, שם, סימן תרצ"א: "וכתב אבי העזרי דביקוע דאמרינן דשרי ה"מ לחתיכות גדולות, ואע"פ שאפשר לעשותו מעיו"ט לאו מלאכה היא אלא עובדא דחול, אבל דקות לא, דאפשר לבקע מעיו"ט, ואמרינן בפרק כלל גדול האי מאן דסלית" וכו'.

7 ד"ה "זמ"ש שכל אחד", וראה מ"ש לעיל עמ' 23 הע' 126.

8 ראה לעיל עמ' 88-89.

9 ראה מ"ש בעמ' 70-72.

10 את ההסבר לנימוק זה הוא נותן ב"קונטרס אחרון" הנדפס שם, באות ג', שם הוא מסביר כי לדעתו גם בדברי הרמב"ם, כבדברי רש"י, יש לפרש את הפסוקית "שלא יעשה כדשהע"ב" כרומזת לכך שהאיסור שעליו מדובר הוא אך ורק בפרהסיא. והוא מציין לדברי התוס' בביצה כ"ט, ב' ד"ה המביא הנ"ל. אך יש להעיר על כך: א) אין שום דאיה לכך שפסוקית "כדשהע"ב" שבשימוש לשון הרמב"ם מכילה סיבה, ומכוונת, כדבריו, לקטגוריה של "עובדין דחול", וכפי שהארכנו לבאר לעיל. ב) מכל מקום, אין להקיש מדברי התוס' שם על עמדתו הפרשנית של הרמב"ם, שלא גילה לנו בשום מקום כי הוא מסכים עם חילוק זה בין שבת ליו"ט ובין "עובדין דחול" ל"טרחה". וראה ב"מגן אברהם", או"ח, סימן תקט"ז סק"ב, שהעתיק אך ורק את לשונו של רש"י.

11 כך באשר להלכות שבת כ"א, ג', בענין הדחת הקרקע, וראה מ"ש על כך בעמ' 91-93. וכן באשר להלכה שם, כ"א, ד': "חצר שנתקלקלה במי גשמים מביא תבן ומרדה בה, וכשהוא מרדה לא ירדה לא בסל ולא בקופה... שלא יעשה כדשהע"ב זיבא להשוות גומות" וכו'. המפרשים לא ראו משפטים אלה כמציינים לקטגוריה של "עובדין דחול" כנראה כיון שהרמב"ם הוסיף

שם נזכר הדין - לא נזכר טעמו. אך הט"ז שם בסק"א¹² מבאר כי טעם האיסור הוא משום "טרחה". וזאת גם ע"פ דברי רש"י לביצה ל"ה, ב', בד"ה "עד כמה"¹³. אך נדמה כי אי ההבחנה בין רש"י לרמב"ם כאן מוכיחה כי ראו את דברי שניהם כשונים.

שם את ה"גזירה שמא". כך ה"מגיד משנה" שם: "...ומפרש רבינו הטעם מפני השוואת גומות". ובאחרונים הועתקה דק שיטת רש"י, המקשר זאת לקטגוריה של "עובדין דחול". ראה ב"ח סימן שי"ג ד"ה "בהצור" וט"ז שם ס"ק י' ו"משנה ברורה" שם ס"ק קנ"ו. וכך בנוגע להלכה שם כ"א, י"א, בענין המדבק פירות, ראה "מגיד משנה" שם, ושם כ"ג, י"ט ראה עמ' 22 הע' 83.

12 ובעקבותיו האחרונים המסכמים: שו"ע הרב לרש"ז מלאדי שם סעיף א' ומשנה ברורה שם סק"ד.
13 עי"ש, וכן בהמשך ל"ו, א' בד"ה "אין מטלטלין", וד"ה "סולמות". וראה כמו כן דוגמא יוצאת דופן ב"משנה ברורה" סימן ת"ק ס"ק ט"ו ו"שער הציון" שם ס"ק י"ז-י"ח, שאין רי"מ הכהן תולה בפסוקית "כדשע"ב" שברמב"ם הטעם של "עובדין דחול", אלא רק ברש"י.